

ADVIES

**Productiviteit, een strategische hefboom in het hart
van het overheidsbeleid**



Inhoudsopgave

1. Inbehandelingneming	3
2. Concepten productiviteit en concurrentievermogen	3
2.1. Productiviteit en concurrentievermogen.....	3
2.2. Productiviteit, sociale samenhang en milieu	4
2.3. Productiviteit en overheidsfinanciën	4
2.4. Samenwerking tussen de overheidsniveaus	5
3. Bevindingen.....	5
3.1. Nationale diagnose.....	5
3.1.1. Groei van arbeidsvolume en hoge productiviteit combineren	6
3.1.2. Bijzondere aandacht besteden aan de industrie	6
3.1.3. De productiviteitsniveaus analyseren	7
3.2. Regionale diagnose	7
4. Productiviteit van de niet-marktdiensten	8
5. Hefbomen van productiviteit en concurrentievermogen	8
5.1. Innovatie en artificiële intelligentie.....	9
5.1.1. Innovatie en de verspreiding ervan ondersteunen	9
5.1.2. AI ontwikkelen en integreren in de Belgische economie	10
5.2. Europees relanceplan en investeringen	11
5.2.1. De tenuitvoerlegging van het Europese relanceplan verzekeren	11
5.2.2. Productiviteit centraal in denkwerk over opvolging Europees herstelplan	11
5.2.3. De investeringen in België sneller verhogen	12
5.3. Andere hefbomen van de productiviteit	14
5.3.1. Mededinging	15
5.3.2. Aanbod van gekwalificeerde arbeidskrachten	16
6. Dialoog met de NRP en toekomstige werkzaamheden.....	18
7. Bibliografie	20

1. Inbehandelingneming

Artikel 4 van de wet van 25 november 2018 houdende de oprichting van de Nationale Raad voor de Productiviteit (NRP) bepaalt in het tweede lid dat de studies en verslagen van deze instelling kunnen worden besproken in de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven (CRB), voordat ze worden gepubliceerd. Als deze laatste een advies wenst uit te brengen, wordt dat advies bij de publicatie van de studie of het verslag als bijlage toegevoegd. Het jaarverslag 2024 over de productiviteit werd de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven op 13 november 2024 toegezonden. Het verslag heeft tot doel de stand van de kennis over de productiviteit en het concurrentievermogen vast te stellen om meer te weten te komen over de bronnen van de productiviteitsgroei en de eventuele oorzaken van de vertraging ervan te identificeren.

Het ontwerpadvies, dat het resultaat is van de besprekingen in de subcommissie Raad voor de Productiviteit, werd goedgekeurd tijdens de plenaire vergadering van 18 december 2024.

Het sluit aan op het verzoek dat de verantwoordelijken van de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven, de Hoge Raad voor de Werkgelegenheid (HRW) en de Nationale Raad voor de Productiviteit in september tot de formateur en tot de voorzitters van de partijen die naar verwachting de volgende regering zullen vormen, hebben gericht om van de productiviteit een prioriteit op de politieke agenda te maken.

2. Concepten productiviteit en concurrentievermogen

2.1. Productiviteit en concurrentievermogen

De productiviteitsgroei heeft een essentiële rol te vervullen in het proces van welvaartscreatie en in het aanpakken van de maatschappelijke en milieu-uitdagingen waarmee België wordt geconfronteerd (klimaatverandering, vergrijzing van de bevolking, digitale transitie, gezondheidszorg, mobiliteit, inclusie, strategische autonomie...).

Productiviteitswinsten zouden in theorie de basis moeten vormen voor betere reële inkomens en lagere relatieve prijzen. Dankzij productiviteitswinsten kunnen ondernemingen ook hun rentabiliteit handhaven, wat bepalend is voor de toekomstige investeringen en voor het creëren van jobs. Deze verschillende elementen zijn noodzakelijk voor de instandhouding van het concurrentievermogen. De CRB definieert het concurrentievermogen als “het vermogen van een economie om, even snel als of sneller dan in landen met een vergelijkbare structuur, de levensstandaard van haar inwoners te verbeteren en hun een hoge werkzaamheidsgraad en een hoog niveau van sociale samenhang te bezorgen op een duurzame manier, d.w.z. zonder het externe evenwicht te verstoren en daarbij de houdbaarheid van de overheidsfinanciën en de milieuduurzaamheid te verzekeren.” In een competitieve economie bevinden de ondernemingen zich in een concurrentiepositie ten aanzien van de buitenlandse ondernemingen.

2.2. Productiviteit, sociale samenhang en milieu

Volgens de CRB kunnen productiviteit, sociale vooruitgang en ambitieuze milieubeleidsmaatregelen hand in hand gaan, maar dat gebeurt niet spontaan. Het milieu bv. bepaalt in hoge mate de mogelijkheden om voor de toekomstige generaties rijkdommen te creëren. In dit verband herinnert de CRB eraan dat ons model van economische ontwikkeling wordt geconfronteerd met ecologische beperkingen en dat de ontkoppeling van de economische groei en het gebruik van natuurlijke hulpbronnen (met name van fossiele brandstoffen) zoveel mogelijk moet worden aangemoedigd. De instandhouding van de planeet impliceert dat de uitputting van de natuurlijke hulpbronnen moet worden voorkomen en dat de biodiversiteit moet worden beschermd, dat de klimaatverandering (en de gevolgen daarvan) moet worden bestreden en dat de milieukwaliteit (lucht, water en bodem) moet worden verbeterd. Daartoe moet het economische systeem worden omgevormd tot een koolstofneutrale economie, waarin de creatie van welzijn wordt gewaarborgd, met een zo efficiënt mogelijk circulair gebruik van de hulpbronnen.

2.3. Productiviteit en overheidsfinanciën

De houdbaarheid van de overheidsfinanciën vrijwaren is essentieel om de autonomie in de beleidskeuzes te behouden en de toekomst van ons systeem van sociale bescherming te garanderen op lange termijn, met name in het licht van de demografische, de ecologische en de technologische transitie. Een hoge en toenemende overheidsschuld kan de kwetsbaarheid van het overheidsbeleid vergroten, meer bepaald in een context van stijgende rentevoeten en risicopremies. In België staat deze houdbaarheid momenteel onder druk.

In deze context is de verhoging van de productiviteit en van de werkzaamheidsgraad een belangrijke prioriteit. Meer productiviteitsverhogende investeringen en hervormingen zijn noodzakelijk omdat de productiviteit een doorslaggevende rol vervult in het proces van welvaartscreatie. Productiviteitsgroei creëert opnieuw begrotingsruimte om het scala aan mogelijke beleidskeuzes voor de financiering van de beleidsantwoorden op de sociaal-economische uitdagingen (met name de impact van de klimaattransitie en de vergrijzing van de bevolking, die de overheidsuitgaven doen toenemen) te kunnen verbreden en tegelijkertijd de sociale en financiële houdbaarheid van ons systeem van sociale bescherming op lange termijn te vrijwaren. Ook de verhoging van de werkgelegenheidsgraad creëert ruimte om budgettaire uitdagingen op te vangen¹.

¹ In zijn recentste verslag "Stand van zaken Belgische overheidsfinanciën onder het nieuw Europees begrotingskader" (CRB 2024-2205) brengt de CRB in kaart met welke uitdagingen de overheidsfinanciën worden geconfronteerd en reikt hij verschillende oplossingen aan om er het hoofd aan te bieden.

2.4. Samenwerking tussen de overheidsniveaus

De CRB onderstreept het belang van samenwerking tussen de verschillende entiteiten van het land om de bestaande uitdagingen aan te pakken. Naar aanleiding van de verkiezingen in juni 2024 hebben 9 adviesraden² een oproep tot de verschillende regeringen die zullen worden geïnstalleerd op federaal en op gewest- en gemeenschapsniveau gedaan om werk te maken van een betere structurele en elkaar versterkende samenwerking tussen de beleidsniveaus (CRB 2024-1719).

Deze nood aan samenwerking is er niet enkel voor specifieke beleidsthema's zoals klimaat, energie, mobiliteit, circulaire economie, arbeidsmarkt, industrieel beleid enz. Ook horizontale thema's, zoals geïntegreerde publieke dienstverlening, internationale vertegenwoordiging en betrekkingen, onderzoek, evaluatie, informatie- en datadeling, handhaving, fiscaal en budgettair beleid..., vereisen versterkte samenwerking.

De raden vragen daarnaast een evaluatie van de efficiëntie, effectiviteit en coherentie van de bestaande samenwerkingsvormen (bv. overlegcomité, interministeriële conferenties, samenwerkingsakkoorden, informatieplichten, adviesplichten ...). Deze evaluatie zou moeten leiden tot voorstellen die de vastgestelde hinderpalen wegwerken.

3. Bevindingen

3.1. Nationale diagnose

In zijn verschillende verslagen nam de NRP een vertraging van de productiviteitsgroei van de totale economie in België, net als in de andere vergeleken landen, waar in de loop van de voorbije decennia. De gemiddelde jaarlijkse groei van de arbeidsproductiviteit per uur in België bedroeg nog 1,3% in de periode 2000-2007, maar hij daalde tot 0,6% in de periode 2012-2019 en tot 0,5% in de periode 2019-2023.

² De adviesraden in kwestie vertegenwoordigen het maatschappelijke middenveld dat actief is in de gewesten en gemeenschappen en op federaal niveau. Het gaat om de Federale Raad voor Duurzame Ontwikkeling, de Nationale Arbeidsraad en de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven voor het federale niveau en om de Milieu- en natuurraad van Vlaanderen, de Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen, de Raad voor het Leefmilieu van het Brussels hoofdstedelijk gewest, de Conseil économique, social et environnemental de Wallonie, de Economische en Sociale Raad voor het Brussels hoofdstedelijk gewest (BruPartners) en de Duitstalige Economische en Sociale Raad (WSR).

Tabel 3-1 Gemiddelde jaarlijkse groei van de arbeidsproductiviteit per uur en uitsplitsing

	2000-2023			2012-2019			2019-2023		
	TW	U	TW/U	TW	U	TW/U	TW	U	TW/U
België	1,6%	0,9%	0,7%	1,5%	0,9%	0,6%	1,7%	1,2%	0,5%
EZ 20	1,3%	0,4%	0,8%	1,6%	0,8%	0,7%	1,0%	0,5%	0,5%
Duitsland	1,2%	0,2%	1,0%	1,6%	0,7%	0,9%	0,3%	-0,3%	0,6%
Frankrijk	1,3%	0,6%	0,7%	1,3%	0,5%	0,8%	0,7%	1,2%	-0,5%
Nederland	1,6%	0,9%	0,8%	1,9%	1,5%	0,4%	2,0%	1,4%	0,6%

Bron: Jaarverslag 2024 van de Nationale Raad voor de Productiviteit

3.1.1. Groei van arbeidsvolume en hoge productiviteit combineren

De gemiddelde jaarlijkse groei van de arbeidsproductiviteit per uur was kleiner in de recente periode 2019-2023 (0,5%) dan in de hele periode 2000-2023 (0,7%). Deze vaststelling moet evenwel worden genuanceerd. De groei van de toegevoegde waarde, de belangrijkste welvaartsindicator van een economie, hangt af van, enerzijds, de arbeidsproductiviteit en, anderzijds, de gewerkte uren. Om ervoor te zorgen dat de Belgische economie zich ontwikkelt, is het belangrijk een hoog arbeidsvolume en een forse groei van de arbeidsproductiviteit te combineren. In de periode 2019-2023 ging de bescheiden (weliswaar positieve) groei van de arbeidsproductiviteit in België gepaard met een aanzienlijke toename van het arbeidsvolume: de jaarlijkse groei van het aantal gewerkte uren hield aan (1,2%) en was zelfs hoger dan de groei over de hele periode 2000- 2023 (0,9%). De groei van de toegevoegde waarde (in volume) was in België in de recente periode (1,7%) bijgevolg vergelijkbaar met die over de hele periode (1,6%). Bovendien lag hij hoger dan die van de eurozone in de recente periode (1,0%). Van de in het verslag bestudeerde landen had alleen Nederland een hogere jaarlijkse gemiddelde groei van de toegevoegde waarde (in volume) dan België omdat het land erin slaagde de twee genoemde factoren (arbeidsvolume en arbeidsproductiviteit) fors te verhogen. Duitsland kende een inkrimping van het arbeidsvolume en Frankrijk een negatieve groei van de arbeidsproductiviteit.

Samen met de productiviteit moet ook de groei van het arbeidsvolume een aandachtspunt blijven in de toekomst, te meer omdat de recentste macro-economische projecties voor België uitgaan van een lagere groei van de werkgelegenheid op middellange en lange termijn. Volgens het recentste verslag van de Studiecommissie voor de Vergrijzing zou de economische groei in de periode 2023-2070 gemiddeld 1,4% per jaar bedragen, in hoofdzaak ondersteund door een jaarlijkse productiviteitsgroei van gemiddeld 1,2%. De werkgelegenheidsgroei zou maar gemiddeld 0,2% per jaar bedragen (Hoge Raad van Financiën 2024, p. 26).

3.1.2. Bijzondere aandacht besteden aan de industrie

De ontwikkeling van de uurproductiviteit verschilt naar sector. De industrie is in het algemeen (zowel in België als in de belangrijkste buurlanden) de motor van de productiviteitswinsten. In de periode 2000-2023 waren de productiviteitswinsten aanzienlijk groter in de industrie (1,8%) dan in de marktdienstensector (0,7%). Het is dan ook bijzonder zorgwekkend dat de groei van de uurproductiviteit in de industrie in ons land negatief was in de periode 2019-2023, vooral doordat minder toegevoegde waarde (in volume) werd gecreëerd. België is bovendien het enige land waar de productiviteit in de recente periode een kleinere groei liet optekenen in de

industrie
(-0,3%) dan in de marktdienstensector (1,0%).

Men moet zich bijgevolg buigen over de oorzaken van deze slabakkende productiviteit in de industrie en overeenstemming bereiken over het industriebeleid dat moet worden gevoerd om die oorzaken aan te pakken door zich o.m. te inspireren op het rapport-Draghi over de toekomst van het Europese concurrentievermogen.

Tabel 3-2 Gemiddelde jaarlijkse groei van de arbeidsproductiviteit per uur en uitsplitsing in verwerkende industrie en marktdienstensector in België

	2000-2023			2012-2019			2019-2023		
	TW	U	TW/U	TW	U	TW/U	TW	U	TW/U
Verw. Ind.	0,5%	-1,3%	1,8%	1,4%	-0,6%	2,0%	-0,6%	-0,2%	-0,3%
Marktd.	2,2%	1,5%	0,7%	2,0%	1,3%	0,7%	2,3%	1,3%	1,0%

Bron: Jaarverslag 2024 van de Nationale Raad voor de Productiviteit

3.1.3. De productiviteitsniveaus analyseren

Het verslag van de NRP legt de klemtoon op de groei van de productiviteit. De CRB is van mening dat een verdere analyse zou kunnen worden uitgevoerd met betrekking tot zowel het productiviteitsniveau als het groeipeil. Zo ligt het productiviteitsniveau, dat aan de hand van de schijnbare arbeidsproductiviteit in waarde wordt berekend, hoger in België (voor de marktdiensten) dan in zijn belangrijkste buurlanden³. België zou bijgevolg kunnen worden geconfronteerd met een afwijkende productiviteitsgroei in vergelijking met zijn belangrijkste buurlanden door de nabijheid van de technologische grens⁴.

3.2. Regionale diagnose

Net als op nationaal niveau heeft de NRP in de drie Belgische gewesten een vertraging van de productiviteitswinsten in de voorbije decennia waargenomen. Zoals elk jaar nodigt de CRB de NRP uit om zijn resultaten te presenteren en met de verschillende regionale sociaal-economische raden van het land in dialoog te gaan. Belangrijke domeinen die door de NRP worden geanalyseerd, vallen immers deels of uitsluitend onder de verantwoordelijkheid van de gewesten of de gemeenschappen.

³ Cf. het verslag over de loonkostenhandicaps (CRB 2024-0553) voor een gedetailleerdere bespreking van deze indicator.

⁴ De 'technologise grens' verwijst naar de toepassing van de beste beschikbare technologie (in een welbepaald productiedomein) wereldwijd. Een land dat zich onder die grens bevindt, kan, door imitatie van de bestaande technologieën, zijn productiviteit snel verhogen. Een land dat zich daarentegen aan de technologise grens bevindt, moet ernaar streven om deze grens te verplaatsen door het ontwikkelen van innovaties.

4. Productiviteit van de niet-marktdiensten

De CRB verwelkomt de wil van de NRP om zich te buigen over de problematiek van het meten van de arbeidsproductiviteit in de niet-marktdienstensector. Op dit ogenblik weerspiegelt deze meting van de productiviteit niet hoe de efficiëntie van de overheidsdiensten en van de dienstverlening door instellingen zonder winstoogmerk evolueert in de tijd. Deze actoren vervullen nochtans een essentiële rol in de samenleving.

In dit opzicht roept de CRB op tot een snelle consensus op Europees niveau voor de ontwikkeling van een geharmoniseerde methodologie over de aanpassing van de kwaliteit van de diensten voor de geïndividualiseerde goederen en diensten uit de niet-marktsector (in de "output"-methode).

Men moet zich er evenwel van bewust blijven dat zo'n oefening limieten heeft. Hoewel het nuttig is om binnen deze bedrijfstakken efficiëntiewinst na te streven om de positieve effecten van de overheidsfinanciën te maximaliseren, hebben de niet-marktorganisaties niet als (eerste) doelstelling om eigen economische toegevoegde waarde te creëren. Het zou derhalve interessant zijn om te beschikken over een aanvullende indicator van de 'aangepaste' totale economie, d.w.z. zonder de niet-marktdiensten. Zo'n indicator zou een beter beeld geven van de productiviteitsevolutie van onze economie (zoals die in het algemeen wordt gemeten).

Bovendien dragen de overheidsdiensten zelf bij aan de productiviteitsgroei in de marktdienstensector. Zo is onderwijs, zoals de NRP aangeeft, het belangrijkste instrument om menselijk kapitaal te accumuleren. De verbetering van het menselijk kapitaal draagt bij aan de economische groei en aan de groei van de arbeidsproductiviteit. In dezelfde zin zijn toegankelijke, kwaliteitsvolle en financieel houdbare zorgdiensten en diensten aan personen (kinderdagverblijven, rusthuizen, gezinshulp...) niet alleen van onmiddellijk belang voor het welzijn van de bevolking, maar zijn ze ook een onontbeerlijke voorwaarde voor duurzame economische ontwikkeling.

5. Hefbomen van productiviteit en concurrentievermogen

In zijn jaarverslag 2024 heeft de NRP ervoor gekozen het belang van digitale innovatie en meer specifiek de mogelijkheden van artificiële intelligentie in dat domein te onderzoeken. Het verslag besteedt vervolgens aandacht aan de overheidsinvesteringen en presenteert in dat kader een tussentijdse balans van het nationaal Plan voor Herstel en Veerkracht (PHV). De CRB buigt zich over beide elementen en behandelt daarna enkele aanvullende thema's die ook belangrijk zijn om de groei van de productiviteit en het concurrentievermogen te verzekeren: het industriebeleid, de mededinging en het aanbod van gekwalificeerde arbeidskrachten.

5.1. Innovatie en artificiële intelligentie

5.1.1. Innovatie en de verspreiding ervan ondersteunen

Volgens het European Innovation Scoreboard (Europese Commissie 2024a) behoort ons land tot de groep 'sterke innovatoren', onder meer door zijn forse prestatie op het vlak van publiek-private copublicaties, innovatieve kmo's die samenwerken met andere en internationale wetenschappelijke copublicaties. Ook de O&O-uitgaven zijn hoog in België. De bedrijfsuitgaven voor O&O zijn in België het hoogst van alle EU-landen.

De O&O-uitgaven zijn wel sterk geconcentreerd, al dient te worden opgemerkt dat niet alle ondernemingen de capaciteit hebben om aan O&O te doen. Ondernemingen met 500 werknemers of meer zijn verantwoordelijk voor bijna de helft van alle O&O-uitgaven, terwijl bedrijven met minder dan 10 werknemers (95% van alle bedrijven) slechts 5% van de uitgaven vertegenwoordigen. Bovendien zijn de O&O-uitgaven geconcentreerd in een beperkt aantal bedrijfstakken, met een belangrijk aandeel voor de farmaceutische sector en de professionele, wetenschappelijke en technische diensten, die in 2021 goed waren voor 47% van de totale O&O-uitgaven. Dit neemt niet weg dat verschillende bedrijfstakken een hoger aandeel hebben in de totale O&O-uitgaven dan gemiddeld in Europa. Uit een eerdere analyse door de CRB (2021) bleek dat bv. ook de vervaardiging van basismetalen, financiële en verzekeringsdiensten en de voedingssector in België relatief veel O&O-uitgaven doen in vergelijking met andere Europese landen⁵.

De impact van O&O en innovatie op de werkgelegenheid - in de EIS gemeten als het aandeel van de werkgelegenheid in kennisintensieve en innovatieve bedrijven - is hoog vanuit Europees perspectief. We zien wel dat de sterke prestatie op het vlak van O&O niet gepaard gaat met een sterke productiviteitsgroei op macroniveau. Ook de opbouw van intellectuele activa en de export van mediumtech- en hightechproducten en kennisintensieve diensten zijn lager dan gemiddeld in de EU.

De sterke prestatie op het vlak van O&O in België gaat gepaard met een van de hoogste niveaus van overheidssteun voor O&O aan bedrijven, voornamelijk d.m.v. belastingvoordelen. Het is dan ook belangrijk dat deze steun maximaal bijdraagt aan maatschappelijke waardecreatie.

In eerste instantie door zijn bijdrage aan economische groei. Dit vereist proces- en productinnovatie en valorisatie van deze innovatie. Voor dit laatste aspect zijn jonge ondernemingen belangrijk. Het zijn immers typisch start-ups die innovaties naar de markt brengen, en bovendien bestaande ondernemingen prikkelen om te innoveren.

Verder is het ook belangrijk dat de O&O-steun bijdraagt aan oplossingen voor maatschappelijke uitdagingen. Innovatie zal bijvoorbeeld belangrijk zijn om de transitie naar een klimaatneutrale economie te realiseren en er zijn verschillende redenen waarom markten te weinig investeren in schone technologieën (padafhankelijkheid die vaak zorgt voor lock-ins,

⁵ Het betreft cijfers voor 2017. Door ontbrekende gegevens werd de referentiegroep beperkt tot DK, DE, IE, ES, FR, IT, AT, PT, FI en het VK.

coördinatiefalingen, (nog) geen (voldoende grote) afzetmarkt...). Maar ook een betere gezondheid, strategische autonomie... vereisen verdere innovatie.

Hoewel het creëren van nieuwe technologieën uiteraard belangrijk is, wordt ook de verspreiding van deze technologieën als een belangrijke bron van geaggregeerde productiviteitsgroei beschouwd. Het toenemende verschil in productiviteit tussen de ondernemingen die zich aan de mondiale technologische grens bevinden⁶ en de bedrijven die achterblijven, wordt vaak toegeschreven aan een gebrek aan verspreiding van de technologieën en van de kennis die aan de grens zijn ontwikkeld (CRB 2021-2685). Verder onderzoek blijkt nodig om te begrijpen hoe dit proces van innovatieverspreiding concreet kan worden verbeterd. Een van de essentiële assen - die specifiek is voor België - is de rol die wordt vervuld door de innovatoren, t.w. de centra voor collectief onderzoek en verspreiding van innovatie (meer bepaald naar de kmo's) die op sectorniveau zijn georganiseerd.

5.1.2. AI ontwikkelen en integreren in de Belgische economie

Volgens de NRP zijn de verwachtingen ten aanzien van artificiële intelligentie (AI) in termen van productiviteitsgroei hooggespannen, ook al werden tot nu toe weinig effecten op de algehele productiviteit geconstateerd. Omdat generatieve AI zeer breed kan worden aangewend, biedt ze veel mogelijkheden en kan ze productiviteitswinst genereren in tal van bedrijfstakken, zowel in de industrie als in de dienstensector (gezondheidszorg, transport, detailhandel, financiële diensten enz.).

Het is daarom essentieel om de opkomende AI-golf niet te mislopen, door beleid te ontwikkelen dat de voordelen van deze technologie maximaliseert, door de opportuniteiten ervan te grijpen en tegelijkertijd de bijbehorende risico's voor de werknemers zo beperkt mogelijk te houden. In een recente studie (OESO 2024b) identificeert de OESO de opportuniteiten en de risico's van het gebruik van AI op de werkplek.

Om de risico's van AI op de werkvloer te beperken en tegelijk de voordelen van AI te kunnen benutten, moet de ontwikkeling van een mensgerichte benadering voor de integratie van digitale technologieën in de arbeidswereld worden ondersteund. Sociaal overleg over het ontwerp en de implementatie van het gebruik van AI-systemen in de arbeidswereld is hiervoor belangrijk. Deze benadering bevordert het bedenken van oplossingen die tegemoetkomen aan zowel de noden van de ondernemingen inzake concurrentievermogen als de bezorgdheden van de werknemers over de invoering van AI op hun werkplek. Gelet op hun nauwe contacten met het terrein, zijn de sociale partners goed geplaatst om het potentieel van de digitale technologieën en van AI ter verhoging van de productiviteit van de onderneming en van het welzijn van de werknemers na te gaan. Binnen de Nationale Arbeidsraad wordt dit thema alvast opgevolgd.

In dat kader zien de sociale partners erop toe dat het Belgische sociaal-juridische landschap in overeenstemming is met de Kaderovereenkomst tussen de Europese sociale partners over digitalisering en met de Europese verordening over artificiële intelligentie (AI Act) om de

⁶ Dit betekent dat ze wereldwijd tot de best presterenden in hun bedrijfstak behoren.

invoering van nieuwe technologieën in de ondernemingen goed te regelen en ervoor te zorgen dat deze invoering gebeurt op een manier die is aangepast aan hun situatie en behoeften.

In hun memorandum (CRB 2024-1750) formuleren de sociale gesprekspartners van de distributiesector een reeks gezamenlijke prioritaire aanbevelingen voor de volgende regeerperiode. Om de bestaande hinderpalen voor de invoering van digitale technologieën (waaronder artificiële intelligentie) door de in België gevestigde ondernemingen weg te werken, roepen ze er met name toe op informatie- en opleidingsprogramma's over de toepassingen van AI en van andere relevante nieuwe technologieën binnen de bedrijven (waaronder de zko's/kmo's) op te zetten, de O&O-inspanningen in de ICT-sector te versterken, een ambitieus beleid op het gebied van infrastructuur met hoge digitale connectiviteit en gegevensopslag te implementeren en een duidelijk rechtskader (ethiek, beveiliging, gegevensbeheer, fiscaliteit, aansprakelijkheid) voor de nieuwe technologieën uit te tekenen, opdat bedrijven veilig kunnen investeren en om de huidige bezorgdheid over met name de ontwikkeling van AI en robotica weg te nemen.

5.2. Europees relanceplan en investeringen

5.2.1. De tenuitvoerlegging van het Europese relanceplan verzekeren

Het Plan voor Herstel en Veerkracht voorziet in een geheel van hervormingen en investeringen die elkaar wederzijds versterken en die uiterlijk tegen 2026 moeten worden geïmplementeerd. Ze moeten het België mogelijk maken om een deel van de uitdagingen waarvoor ons land staat, aan te pakken. Binnen dit krappe tijdsbestek is het van het grootste belang om de snelle en doeltreffende uitvoering van het plan, met inbegrip van het onderdeel REPowerEU, voort te zetten om het concurrentievermogen van België op lange termijn te versterken via de ecologische en de digitale transitie, en tegelijk sociale gelijkheid te waarborgen. Om een brede toe-eigening met het oog op een goede implementatie van het plan te garanderen, blijft het essentieel om de regionale entiteiten en de gemeenschappen, de sociale gesprekspartners, het maatschappelijk middenveld en de andere betrokken belanghebbenden systematisch bij het proces te betrekken.

5.2.2. Productiviteit centraal in denkwerk over opvolging Europees herstelplan

De EU wil van de productiviteit een strategische as van het herstel maken door de mogelijkheden van de ecologische en de digitale transitie te benutten om een veerkrachtigere en competitievere economie te bouwen die in staat is duurzame groei op lange termijn te genereren.

De Europese Commissie heeft in maart 2023 een mededeling met als titel "Concurrentievermogen van de EU op lange termijn: blik op de periode na 2030" gepubliceerd met de bedoeling de beslissingen over de te nemen beleidsmaatregelen toe te lichten en de kadervoorwaarden voor een versterking van de groei te creëren. Deze mededeling definieert het concurrentievermogen met negen factoren die elkaar versterken. De toegang tot privékapitaal, onderzoek en innovatie, onderwijs en vaardigheden en de eengemaakte markt behoren daarbij tot de prioritaire factoren inzake hervormingen en investeringen om de

bestaande productiviteitsproblemen op te lossen en het concurrentievermogen van de EU en van haar lidstaten op lange termijn te versterken.

Experten als M. Draghi pleiten voor jaarlijkse massale investeringen in met name de klimaattransitie, defensie en nieuwe technologieën (cf. 5.3.1.). Ze onderstrepen dat het belangrijk is vooral de privésector te mobiliseren om deze initiatieven te financieren, maar benadrukken tegelijk dat een impuls van de overheidsfinanciën noodzakelijk is. Met deze aanbevelingen zou de Europese Commissie het post-herstelplan kunnen sturen in de richting van een productiever en competitiever Europa en op die manier de fundamenten voor duurzame groei consolideren en de economische, sociale en territoriale cohesie binnen de Unie versterken.

Volgens de NPR is er "nood aan een versterking van de Europese aanpak waarbij publieke en private middelen op een meer gecoördineerde manier gekanaliseerd worden. Dit moet toelaten om een efficiënt industrieel beleid te voeren zonder verstoringen te veroorzaken tussen de verschillende lidstaten." Volgens de CRB (CRB 2024-1185) zou de instelling van een gemeenschappelijke "budgettaire capaciteit", die wordt gefinancierd met gemeenschappelijke schulden, het mogelijk moeten maken om de Europese openbare investeringen op te krikken en de dubbele - digitale en ecologische - transitie te ondersteunen, naar het voorbeeld van de Faciliteit voor Herstel en Veerkracht. De CRB is dan ook voorstander van een vervolginstrument dat het budget voor transitie-investeringen van de lidstaten versterkt en het ook mogelijk zou kunnen maken een gelijk speelveld tussen de lidstaten te creëren bij het aantrekken van investeringen die cruciaal zijn voor o.a. de digitale, de energie- en de klimaattransitie. Bovendien zou de instelling van een gemeenschappelijke "budgettaire capaciteit" de Europese eenheidsmarkt kunnen versterken, door initiatieven te financieren die passen binnen een gecoördineerd industriebeleid, die handelsbelemmeringen wegnemen en die eerlijke concurrentie stimuleren. Ze zou het mogelijk maken beter te reageren op economische schokken en op financiële crisissen die verschillende lidstaten van de EU kunnen treffen.

België is een klein land met bijzondere kenmerken, waaronder een zeer open economie. Bij de huidige ontwikkeling van de initiatieven van de Commissie is het volgens de CRB van essentieel belang een intra-Europees "level playing field" te garanderen, zonder hetwelk landen zoals het onze dreigen te worden benadeeld tegenover grotere economische machten.

5.2.3. De investeringen in België sneller verhogen

In ons land wijzen de CRB en de Nationale Arbeidsraad (NAR) op de noodzaak van een snellere toename van de - zowel openbare als private - investeringen die gepaard gaat met een sociale dialoog volgens de bestaande wettelijke en conventionele regels, opdat ons land een actieve rol speelt in **de groene en de digitale transitie** en niet achterop raakt ten opzichte van de andere landen (CRB 2023-2500). Als ze goed worden geselecteerd en uitgevoerd, hebben investeringen een toegevoegde waarde in termen van duurzame groei en werkgelegenheid, maar ook inzake sociale cohesie.

De ecologische transitie is een opportuniteit om de productiviteit te stimuleren, maar houdt ook uitdagingen in. Ze zal immers leiden tot een versnelde veroudering van een groot deel van

de uitrusting en van het kapitaal. Investerings zijn noodzakelijk in o.m. energie- en mobiliteitsinfrastructuur. Naast investeringen in fysiek kapitaal zullen ook investeringen nodig zijn in innovatie die koolstofneutrale producten en diensten oplevert, alsook in opleiding voor de nieuwe beroepen van de klimaattransitie en de circulaire economie.

Om tegen 2050 koolstofneutraliteit in België te bereiken, zijn veel scenario's mogelijk. Ongeacht het gekozen scenario, zullen **gedecarboniseerde investeringen** noodzakelijk zijn⁷. Afhankelijk van de koolstofneutraliteitsscenario's schommelen de bijkomende investeringen (tegenover het referentiescenario) tussen 0 en 700 miljard euro over de periode 2020-2050. Dit komt neer op een extra investering van 0 tot 23 miljard euro per jaar, m.a.w. van 0% tot 4,5% van het bbp⁸ (FOD Volksgezondheid, 2024).

Op het vlak van energie trekt een recente studie van Elia (2024) aan de alarmbel: met het bestaande productiepark in België en de al besliste investeringen, zal de eigen productie van koolstofarme elektriciteit vanaf 2035 niet volstaan - het potentieel is beperkt - om tegemoet te komen aan de stijgende vraag (slechts voor de helft). De levering voor de andere helft ligt nog niet vast, dus moet de kans worden gegrepen om te vermijden dat onze elektriciteitsafhankelijkheid van (koolstofarme) invoer almaar groter wordt. Geen beslissing nemen is in alle scenario's de duurste optie.

In hun recente advies over de herziening van het Nationaal Energie- en Klimaatplan 2030 (CRB 2024-0640) vragen de Federale Raad voor Duurzame Ontwikkeling en de CRB dat inzake energie een gecoördineerd industrieel beleid wordt uitgetekend. Ze vinden dat het NEKP een gemeenschappelijke visie voor de ontwikkeling van de nodige infrastructuur voor energietransport mist. In het kader van een coöperatief federalisme pleiten de raden ook voor de toepassing van het wederkerigheidsbeginsel, waarbij ieder beleidsniveau ernaar streeft zo te handelen dat de efficiëntie van alle andere beleidsniveaus wordt versterkt.

Inzake overheidsinvesteringen is het bovendien belangrijk om de rol van de **Studiecommissie voor overheidsinvesteringen** (SCOI) in herinnering te brengen. De SCOI werd in september 2023 opgericht om de expertise op het vlak van overheidsinvesteringen op federaal niveau te centraliseren en te ontwikkelen en de regering te adviseren bij het voeren van haar investeringsbeleid. De CRB vraagt dat de SCOI de nodige fondsen krijgt om de opdracht die haar werden toegewezen goed te vervullen. Deze opdracht⁹ is immers uiterst zinvol in het kader van de dubbele (ecologische en digitale) transitie. Op basis van een strategische langetermijnvisie en rekening houdend met een strak begrotingskader, zal de SCOI een centrale rol in de oriëntatie en coördinatie van de overheidsinvesteringen kunnen vervullen en

⁷ De gedecarboniseerde investeringen verwijzen naar investeringen in zowel infrastructuur en ruimtelijke ordening als innovatie, energie-efficiëntie en gedecarboniseerde technologieën.

⁸ Deze vooruitzichten zijn in overeenstemming met de cijfers van de NBB (2023), die de totale kostprijs van het elimineren van de broeikasgasemissies ramen op ca. 20 miljard euro per jaar.

⁹ De opdracht van de SCOI is vijfledig: (1) een thematische inventaris van overheidsinvesteringen opstellen; (2) de behoeften en opportuniteiten inzake overheidsinvesteringen, met name in het kader van de dubbele (ecologische en digitale) transitie, in kaart brengen; (3) de obstakels bij de uitvoering van overheidsinvesteringen en van mogelijke oplossingen identificeren en evalueren; (4) methodologische instrumenten en procedures aanbevelen; (5) de technische dialoog tussen de entiteiten van het land op het gebied van overheidsinvesteringen aanmoedigen en de uitwisseling van goede praktijken tussen deze entiteiten organiseren.

tegelijk bijdragen aan zowel de modernisering van de infrastructuur als de ontwikkeling van innoverende en waardecreërende projecten die een antwoord bieden op de maatschappelijke uitdagingen.

De overheidsinvesteringen moeten een significant uitstralingseffect hebben op de private investeringen en op de veerkracht in het algemeen, alsook een aantoonbaar multiplicatoreffect op de rest van de economie. **Om de private investeringen aan te moedigen**, is er nood aan een duidelijk, coherent en stabiel reglementair kader dat de investeerders de nodige rechtszekerheid garandeert. Dat kader moet tegelijk de grondrechten van werknemers en burgers en de bescherming van gezondheid en leefmilieu waarborgen en moet een negatieve impact op de vitaliteit van de ondernemingen vermijden (CRB 2021-2780).

Er kan met name worden gestreefd naar een betere toegang tot financiering en durfkapitaal voor kmo's, door private investeringen te sturen en aan te trekken, de risico's van innovatieve projecten te verkleinen, marktfalen aan te pakken en nauwere banden tussen onderzoeksinstituten en bedrijven te bevorderen. Ook de toegang van kmo's tot overheidsopdrachten moet worden gefaciliteerd door het evenredigheidsbeginsel te garanderen¹⁰. In België blijft de toegang van kmo's tot overheidsopdrachten zeer complex en het land is een van de slechtste Europese leerlingen ter zake. De CRB heeft zich daarover uitgesproken in zijn advies "Naar duurzamere overheidsopdrachten die de activiteit en de lokale werkgelegenheid zo goed mogelijk ondersteunen". Alle componenten van het begrip "duurzaamheid" (economisch, sociaal, ethisch, ecologisch en naleving van de mensenrechten) moeten in aanmerking worden genomen (CRB 2022-2610).

5.3. Andere hefboomen van de productiviteit

5.3.1. Industriebeleid

De dalende productiviteit in de industrie brengt het debat weer op gang over de noodzaak om een nieuw industriebeleid te ontwikkelen en te implementeren. Het rapport-Letta over de toekomst van de Europese eengemaakte markt (Letta 2024) en het rapport-Draghi over de toekomst van het Europese concurrentievermogen (Europese Commissie 2024d) reiken een aantal denkpistes in die zin aan. Het rapport-Draghi wijst op de noodzaak om de economische fundamenteën van Europa te versterken, met behoud van de voordelen van het Europees sociaal model en met een duurzaam engagement op het vlak van de klimaat- en de digitale transitie. Volgens het rapport moeten de Europese economieën hun productiviteit verhogen, hun bevoorradingsketens versterken en minder afhankelijk worden van externe hulpbronnen, meer bepaald wat kritieke materialen en schone technologieën betreft. Deze transformaties vereisen nauwe coördinatie tussen de lidstaten en meer strategische autonomie van de EU.

Er moet ook worden herinnerd aan de publicatie in 2023, door de Europese Commissie, van haar "Green Deal Industrial Plan" voor klimaatneutraliteit dat tot doel heeft de ontwikkeling van **schone technologieën** in de EU te stimuleren en de strategische autonomie van de EU te verzekeren. Wat het overheidsbeleid betreft, is het belangrijk dat België een rol in de

¹⁰ Het evenredigheidsbeginsel eist dat elke maatregel tegelijk noodzakelijk en adequaat is in het licht van de behoefte die moet worden ingevuld.

omwenteling van de schone technologieën vervult en tegelijk doelen nastreeft inzake onderzoek, innovatie, werkgelegenheid, opleiding, oprichting van ondernemingen, bestrijding van armoede en revitalisatie van het industriële weefsel.

Europa, en vooral landen zoals België, is sterk afhankelijk van de **kritieke en strategische grondstoffen** die met name nodig zijn voor de energietransitie. De bevoorrading met strategische hulpbronnen botst op hevige mondiale concurrentie, waardoor Europa achterstand oploopt. Deze afhankelijkheid geldt ook voor technologieën die essentieel zijn voor de digitalisering, zoals de halfgeleidertechnologie. Daarom plant de Europese Unie in de Critical Raw Materials Act (CRMA)¹¹ maatregelen om haar kritieke hulpbronnen veilig te stellen. Deze omvatten de snelle en volledige implementatie van de regelgeving over kritieke grondstoffen, evenals een strategie voor alle stadia van de bevoorradingketen, van winning tot recycling.

Op het vlak van energie dringt het rapport-Draghi aan op de terugdringing van de **energiekosten voor de ondernemingen en de consumenten** om competitief te kunnen blijven ten aanzien van regio's waar de energie minder duur is. De decarbonisering maakt het mogelijk de energieprijzen te verlagen, aan de top te staan inzake schone technologieën en de energiezekerheid te vergroten. In hetzelfde domein roept het rapport-Letta op tot een snellere integratie van de eengemaakte energiemarkt om een antwoord te bieden op de uitdagingen inzake zekerheid, duurzaamheid en competitiviteit en tot de ondersteunde decarbonisering van de Europese energiesector.

Ten slotte stelt het rapport-Draghi voor de innovatiesteun op te trekken, de vorming van vaardigheden te verbeteren en initiatieven rond onderzoek en ontwikkeling op continentale schaal aan te moedigen. Het rapport pleit ook voor hervormingen op het vlak van Europese economische governance, met uniformere fiscale en ondersteunende beleidsmaatregelen, teneinde een meer geïntegreerde en veerkrachtige eenheidsmarkt te creëren die klaar is om de mondiale uitdagingen aan te gaan.

5.3.2. Mededinging

Hoewel België de voorbije 20 jaar grote vooruitgang heeft geboekt om zijn **regelgevend kader** gunstiger te maken voor ondernemerschap en mededinging, is er nog veel ruimte voor verbetering (OESO 2024a, p. 132). Volgens de indicatoren van de OESO over de reglementering van de productmarkten, bevindt België zich onder het gemiddelde van de OESO en van de best presterende landen in vier domeinen die essentieel zijn voor de kleine en middelgrote ondernemingen (kmo's).

Hoewel inspanningen werden geleverd om de administratieve verplichtingen in België te vereenvoudigen, hebben de ondernemers volgens de OESO nog steeds te maken met verschillende instanties om een onderneming op te richten, waardoor het proces complex is dan nodig. Ondanks het bestaan van one-stop shops, blijft het administratieve parcours omslachtig en dwingend. De administratieve verplichtingen voor de oprichting van een onderneming blijven complex, wat de ondernemerszin afremt. Voor sommige beroepen

¹¹ Deze Europese wetgeving, die in maart 2023 werd aangenomen, beoogt een betrouwbare en duurzame bevoorrading voor de Europese industrie, om zo de afhankelijkheid van één enkele leverancier terug te dringen.

(advocaat, boekhouder, architect...), waarvoor de regelgeving te restrictief blijft, zijn er nog altijd toetredingsbelemmeringen.¹² Deze regels beperken de mededinging en vertragen de instroom van nieuwe bedrijven, waardoor de dynamisering van die markten wordt afgeremd. Voorts wijst de OESO erop dat de transparantie van lobbying voor verbetering vatbaar is als men een omgeving wil creëren die toegankelijk is voor alle economische actoren.

Ook de Europese Commissie (2024c) heeft België aanbevolen het ondernemingsklimaat en de bedrijfsdynamiek te verbeteren door de regeldruk en -complexiteit te verminderen en door de beperkingen in de dienstensector te versoepelen. De CRB onderschrijft deze aanbevelingen, voor zover de bescherming van de werknemers, de consumenten en het milieu niet op de helling wordt gezet.

Er is ook nood aan meer aandacht voor evaluatie van de regelgeving, zowel ex ante als ex post. Bij het kiezen van de oplossing moet worden gekozen voor die welke de doelstelling op een zo efficiënt mogelijke manier realiseert, rekening houdend met de mogelijkheid tot handhaving en met de kostprijs van de administratieve lasten. De middelen en de tijd die worden gebruikt om te voldoen aan de regelgeving kunnen immers niet worden besteed aan andere activiteiten, zoals innovatie.

De verhoging van het budget van de **Belgische Mededingingsautoriteit (BMA)** heeft enkele structurele aanpassingen mogelijk gemaakt, waaronder de hertekening van de interne organisatiestructuur en de invoering van gespecialiseerde praktijken en werkgroepen. Om haar middelen optimaal te gebruiken, focust de BMA op een aantal prioritaire sectoren, maar vervolgt ze wel inbreuken in de hele economie (Belgische Mededingingsautoriteit, 2024).

De CRB pleit voor een bijkomende verhoging van het budget (in functie van de noden) teneinde de BMA voldoende middelen te geven om alle sectoren van de Belgische economie grondig te analyseren.

5.3.3. Aanbod van gekwalificeerde arbeidskrachten

Er moet worden geanticipeerd op de grondige veranderingen inzake vereiste vaardigheden die zich de komende decennia in de arbeidswereld zullen voordoen, en die een bijdrage van alle betrokken actoren vergen.

Deze veranderingen impliceren **een gedeelde verantwoordelijkheid** van de staat (federaal en regionaal), de sociale gesprekspartners, de ondernemingen en de burgers (zowel de toekomstige werknemers als de personen die nu op arbeidsleeftijd zijn) wat levenslang leren betreft. De sociale dialoog moet een integrerend onderdeel zijn van het beleidsontwikkelings- en implementatieproces.

De herverdeling van de arbeidskrachten over de bedrijfssectoren vereist beleidsmaatregelen en investeringen in beroepsomschakeling en/of vervolmaking om een efficiënte aanpak van de uitdagingen inzake sociale cohesie en concurrentievermogen mogelijk te maken. De NAR en de CRB pleiten voor levenslang leren. Het is belangrijk dat de opleidingstrajecten niemand

¹² In dit kader moet worden gewezen op de recente hervormingen ter versoepeling van de regelgeving voor de beroepen van vastgoedmakelaar en architect.

links laten liggen en kunnen inspelen op de noden van de - kleine en grote - ondernemingen. Deze trajecten moeten voor alle burgers (zowel toekomstige werknemers als personen die nu op arbeidsleeftijd zijn) de overgang van werkloosheid of inactiviteit naar werk, maar ook de transitie tussen jobs en met name naar opkomende sectoren en beroepen vergemakkelijken. De regering en de sociale partners hebben al in opleidingstrajecten voorzien. Sinds 01/01/2024 heeft een voltijdse werknemer individueel recht op 5 dagen opleiding per jaar. Dit aantal dagen kan worden verlaagd door een sector-cao en is niet van toepassing in ondernemingen met minder dan 10 werknemers. Vorming en levenslang leren blijven belangrijk voor alle personen op arbeidsleeftijd.

Om zich aan te passen en competitief te blijven, zullen de ondernemingen werknemers nodig hebben met vaardigheden en kwalificaties die aansluiten op de marktbehoeften. Dit geldt voor de bestaande ondernemingen, maar ook voor de startende en innoverende bedrijven teneinde de kansen op het scheppen van banen en van groei ten volle te benutten. Om aan hun aanwervingsnoden te voldoen, zullen ze echter rekening moeten houden met het kleinere aantal nieuwkomers op de arbeidsmarkt als gevolg van de vergrijzing van de bevolking. Bovendien zal het, om de andere arbeidskrachtenreserves te (her)mobiliseren, met name nodig zijn om de uitdagingen m.b.t. de mismatches tussen de vraag naar en het aanbod van kwalificaties en vaardigheden aan te pakken. In de huidige stand van zaken, als alle andere factoren gelijk blijven, zal het tekort aan vaardigheden en kwalificaties een beperking van de groei teweegbrengen (CRB 2023-2500).

België kampt met grote tekorten aan arbeidskrachten. Het deelt dit probleem met Oostenrijk en Nederland, die de Europese rangschikking aanvoeren. Met de tijd zijn deze problemen groter geworden in de verschillende regio's. De lijst met knelpuntberoepen is vrij divers, maar met name drie sectoren zijn oververtegenwoordigd: de bouw, de gezondheidszorg en de informatietechnologieën (Hoge Raad voor de Werkgelegenheid, 2023). Deze schaarste aan arbeidskrachten dreigt te beletten dat de ondernemingen innoveren en ten volle profiteren van de mogelijkheden die bv. de ontwikkeling van de e-commerce biedt (CRB 2023-2422).

De burgers (zowel de toekomstige werknemers als de personen die nu op arbeidsleeftijd zijn), van hun kant, bevinden zich op een voortdurend evoluerende arbeidsmarkt waar de vaardigheden en kwalificaties zelf ook evolueren, wat kan leiden tot onzekerheid voor hun beroepssituatie en dus ook voor hun sociale situatie, met het risico dat nieuwe sociale kloven ontstaan, vooral ten nadele van de laaggekwalificeerden. De grote uitdaging van de betere afstemming van vraag en aanbod op de arbeidsmarkt gaat dus ook gepaard met de uitdaging om de beroepsloopbanen veilig te stellen¹³, wat mobiliteit op de arbeidsmarkt mogelijk moet maken en tegelijk voor inkomenszekerheid en de garantie op waardig werk tijdens de volledige loopbaan moet zorgen (CRB 2023-2500). De CRB is van oordeel dat, gezien de impact van de dubbele milieu- en digitale transitie op de noden van de arbeidsmarkt en op de werknemers, het belangrijk is levenslang leren aan te moedigen en te bevorderen, teneinde vaardigheden te verwerven en te behouden die het mogelijk maken ten volle te participeren aan de samenleving en de transities naar en op de arbeidsmarkt in goede banen te leiden. Daartoe is

¹³ De veiligstelling van de beroepstrajecten biedt de werknemers de voorwaarden om hun professionele projecten tot een goed einde te brengen en de stabiliteit ervan te garanderen, rekening houdend met de concrete behoeften en de organisatorische realiteit van de ondernemingen.

het overigens essentieel dat de inzetbaarheid van eenieder wordt gestimuleerd via levenslang leren en in het kader van een gedeelde verantwoordelijkheid tussen individuen, werkgevers en overheden, om de kwalitatieve en kwantitatieve mismatch van de vaardigheden op te lossen en zo de vacatures in te vullen.

Om het hoofd te bieden aan de uitdagingen van de vergrijzing op de arbeidsmarkt, heeft de CRB twee prioritaire doelstellingen gedefinieerd (CRB 2024-0540).

Eenzijds **de werkzaamheidsgraad verhogen** door een betere (her)inschakeling of het behoud van mensen op de arbeidsmarkt, met bijzondere aandacht voor risicogroepen, zoals werknemers van 50 jaar en ouder, jongeren, mensen met een migratieachtergrond, vrouwen, laaggeschoolden en langdurig zieken. Concreet gezien kan dit onder meer worden aangemoedigd door te zorgen voor voldoende, kwalitatief hoogstaande, geografisch, financieel en in de tijd toegankelijke steun, zorg en opvang voor kinderen en andere afhankelijke personen; door werkloosheidsvallen te elimineren; door het risico op primaire arbeidsongeschiktheid en invaliditeit te voorkomen via een efficiënt preventie-, activerings- en herinschakelingsbeleid; door erover te waken dat de werkbaarheid en de aantrekkelijkheid van de jobs rekening houden met het werkvermogen van de betrokkene; en door tegelijk te zorgen voor goede werkomstandigheden.

Anderzijds **de mismatches op de arbeidsmarkt verminderen** door de bevolking warm te maken voor veelbelovende opleidingen en richtingen (bv. STEM-richtingen¹⁴, onderwijs of gezondheidszorg), door bepaalde beroepen en technische en beroepsopleidingen op te waarderen, door de banden tussen het onderwijs en de arbeidsmarkt aan te halen, door de (inter)regionale mobiliteit en beroepsmobiliteit te verbeteren, door levenslang leren aan te moedigen, door het risico op promotievallen te beperken enz.

6. Dialoog met de NRP en toekomstige werkzaamheden

De CRB herinnert eraan dat de dialoog met de Nationale Raad voor de Productiviteit belangrijk is opdat deze laatste zich kan informeren over de ontwikkeling van het toe-eigeningsproces binnen de CRB en ook om te zorgen voor coherentie van de analyses en methodologieën die in het nationale debat over productiviteit en concurrentievermogen worden gebruikt. Deze dialoog kan ook overgaan in samenwerking. Zo hebben de verantwoordelijken van de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven, de Hoge Raad voor de Werkgelegenheid en de Nationale Raad voor de Productiviteit in september in een brief aan de formateur en aan voorzitters van de partijen die betrokken zijn bij de vorming van de volgende regering de aandacht erop gevestigd dat weer moet worden aangeknoopt met een gestage productiviteitsgroei.

Wat de toekomstige werkzaamheden betreft, zou het nuttig zijn dat de NRP een meerjarig werkprogramma opstelt en dat hij een beeld schetst van de voortgang van de lopende werkzaamheden en van de geplande toekomstige werkzaamheden.

¹⁴ De STEM-richtingen worden gedefinieerd als richtingen die uitmonden in diploma's wetenschappen, wiskunde, informatica, engineering, fabricage en bouw.

Door een beter inzicht in de ontwikkeling van de productiviteit en van het concurrentievermogen in België, kunnen de overheidsmaatregelen van de overheid die de productiviteit kunnen stimuleren en de voorwaarden voor de uitvoering ervan beter worden gedefinieerd. In dit opzicht moet de NRP grondige analyses kunnen uitvoeren, o.a. op basis van de vragen die door de CRB worden geformuleerd. Daartoe moet hij zo nodig een beroep kunnen doen op externe expertise. De CRB vraagt dat hiervoor middelen ter beschikking van de NRP worden gesteld.

7. Bibliografie

BELGISCHE MEDEDINGINGSAUTORITEIT (2024), Prioriteitennota - 2024

NATIONALE BANK VAN BELGIE (2023), A (somewhat European) perspective on the macro impact of climate change, PPT gepresenteerd op 5 juni 2023 tijdens de conferentie "The macroeconomic implications of climate action", die werd georganiseerd door het Peterson Institute for International Economics, Washington DC, juni 2023.

CRB (2021), "[Verslag – O&O en valorisatie van O&O in België: een eerste diagnose](#)", CRB 2021-2685

CRB (2021), "[Advies over het jaarverslag van de Nationale Raad voor de Productiviteit](#)", CRB 2021-2780

CRB (2022), "[Naar duurzamere overheidsopdrachten die de activiteit en de lokale werkgelegenheid zo goed mogelijk ondersteunen](#)", CRB 2022- 2610

CRB (2023), "[Analyse van Porter: Structureel concurrentievermogen van de Belgische B2C e-commerce](#)", CRB 2023-2422

CRB (2024), "[Beroepsloopbanen in België: problemen en diagnose](#)", CRB 2024-0540

CRB (2024), "[De absolute loonkostenhandicap, de absolute loonkostenhandicap gecorrigeerd voor het productiviteitsniveau en de loonkostenhandicap gecorrigeerd voor de verminderingen van de werkgeversbijdragen en de loonsubsidies in België en de referentielidstaten sinds 1996](#)", CRB 2024-0553

CRB (2024), "[Advies over de herziening van het Nationaal Energie- en Klimaatplan 2030 \(NEKP\)](#)", CRB 2024-0640

CRB (2024), "[Stand van zaken Belgische overheidsfinanciën](#)", CRB 2024-1185

CRB (2024), "[Naar een concurrerende en duurzame distributiesector – Focus op e-commerce](#)", CRB 2024-1750

CRB (2024), "[Een oproep aan de verschillende regeringen van ons land](#)", CRB 2024-1719

CRB (2024), "[Stand van zaken Belgische overheidsfinanciën onder het nieuw Europees begrotingskader](#)", CRB 2024-2205

CRB en NAR (2023), "[Advies over werkgelegenheid, onderwijs en opleiding in het kader van de Conferentie voor een rechtvaardige transitie](#)", CRB 2023-2500 – NAR advies 2.383

EUROPESE COMMISSIE (2024a), "European Innovation Scoreboard 2024", Luxemburg

EUROPESE COMMISSIE (2024b), "België - Landverslag 2024", Brussel

EUROPESE COMMISSIE (2024c), "Aanbeveling van de Raad inzake het economisch, sociaal, werkgelegenheids-, structuur- en begrotingsbeleid van België", Brussel

EUROPESE COMMISSIE (2024d), "The future of European competitiveness", september 2024

HOGE RAAD VOOR DE WERKGELEGENHEID (2023), "Stand van zaken op de arbeidsmarkt in België en in de gewesten", juli 2023

HOGE RAAD VAN FINANCIEN (2024), Studiecommissie voor de Vergrijzing - Jaarlijks verslag, juli 2024

ELIA (2024), Belgian electricity system blueprint for 2035-2050, september 2024

LETTA E. (2024), "Much more than a market – Speed, Security, Solidarity. Empowering the Single Market to deliver a sustainable future and prosperity for all EU Citizens", April 2024

OESO (2023), OECD Employment Outlook 2023: Artificial Intelligence and the Labour Market, OECD Publishing, Parijs

OESO (2024a), OECD Economic Surveys: Belgium 2024, OECD Publishing, Parijs

OESO (2024b), Using AI in the workplace: Opportunities, risks and policy responses, maart 2024

FOD VOLKSGEZONDHEID, VEILIGHEID VAN DE VOEDSELKETEN EN LEEFMILIEU (2024), Climate transition and public finances in Belgium, PPT gepresenteerd op 24 juni 2024 tijdens het seminar "Klimaat en economisch bestuur in een Europees kader: welke implicaties voor België?", dat werd georganiseerd door de CRB-FRDO, Brussel, juni 2024